STOWARZYSZENIE EKONOMISTÓW ROLNICTWA I AGROBIZNESU
Roczniki Naukowe ● tom XIII ● zeszyt 1

Artur Wilczyński

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

UNIJNY RYNEK MLEKA W PERSPEKTYWIE ZNIESIENIA KWOT MLECZNYCH

MILK AND MILK PRODUCTS MARKET IN THE PERSPECTIVE OF EU MILK QUOTA ABOLITION

Słowa kluczowe: rynek mleka i przetworów mlecznych, prognozy, zniesienie limitów produkcyjnych

Key words: milk and milk products market, perspectives, quota abolition

Synopsis. Artykuł przedstawia sytuację, jaka może wystąpić na rynku mleka i przetworów mlecznych w 2020 r., po zniesieniu systemu kwotowania produkcji. Wyniki analiz wskazują na zwiększenie wielkości produkcji mleka i takich przetworów mlecznych, jak: masła, odtłuszczonego mleka w proszku i serów, w scenariuszach zakładających zniesienie kwot mlecznych. Wskazuje się także na spadek ceny skupu mleka, a niepokojąca może być perspektywa utrzymania się rozbieżności pomiędzy cenami skupu mleka w krajach, które przystąpiły do UE w 2004 r. a krajami „starej piętnastki". Pomiędzy Polską, a Niemcami różnica ta może dochodzić nawet do 10 €/100 kg.

Wstęp

Rozwój gospodarstw zajmujących się produkcją mleka zależy od wzrostu produkcji zarówno w skali makro, uwzględniając produkcję krajową, światową czy obejmującą organizacje o zasięgu międzynarodowym, np. Unia Europejska, jak i w skali mikro dla pojedynczego gospodarstwa [Kasztelan 2010]. Jednym z podstawowych instrumentów wpływających na ograniczenie rozwoju gospodarstw produkujących mleko jest limitowanie produkcji. W UE zostało ono wprowadzone w 1984 r., a jego celem było ograniczenie podaży, czego konsekwencją miał być wzrost ceny skupu mleka [Malak-Rawlikowska 2005]. Miało to się przełożyć na podniesienie opłacalności produkcji i zagwarantowanie dochodu rolniczego na odpowiednim poziomie.

Początkowo system kwotowania produkcji mleka w UE został wprowadzony na okres 5 lat. Pozytywne doświadczenia z jego funkcjonowaniem spowodowały systematyczne przedłużanie okresu jego działania. Zgodnie z ostatnimi uzgodnieniami jego funkcjonowanie jest zagwarantowane do 2014/2015 roku [Kasztelan 2009].

5 października 2009 r. Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich Komisji Europejskiej (DG AGRI) powołała Grupę Ekspertów Wysokiego Szczebla ds. Mleka (HLG, Grupa Ekspertów), której celem jest opracowanie średnio- i długookresowych ustaleń dotyczących rynku mleka, ze względu na planowane zniesienie systemu kwotowania produkcji mleka 1 kwietnia 2015 r. Główną przyczyną rezygnacji z systemu kwot a wskazywaną przez Komisję Europejską jest możliwość lepszej niż limity produkcyjne regulacji podaży mleka na rynku, które nie spełniają już swojego podstawowego celu. Przesłanką do wyprowadzenia tego wniosku był kryzys na rynku mleka w 2008 r., któremu nie sprostał obowiązujący system regulacji rynkowych nie zapobiegając znacznemu zmniejszeniu ceny mleka uzyskiwanej przez producentów rolnych. Jak się wskazuje zniesienie kwot produkcyjnych ma zapewnić odbieranie przez producentów mniej zniekształconych sygnałów cenowych niż przy ich obowiązywaniu. Główne zalecenia dotyczące zmian na rynku mleka zaprezentowane przez grupę ekspertów w czerwcu 2010 r. dotyczyły:

– zawierania z wyprzedzeniem formalnych umów pisemnych pomiędzy producentem a przetwórcą mleka obejmujących dostawy mleka surowego, w których zostaną określone ceny dostawy, możliwa bądź obowiązkowa wielkość dostawy, termin dostawy w trakcie sezonu oraz okres obowiązywania umowy (możliwość zawarcia umowy na czas nieokreślony z zachowaniem terminu wypowiedzenia),
– zbiorowego potencjału negocjacyjnego producentów mleka; grupa ekspertów zaproponowała sporządzenie wniosku ustawodawczego, który spowoduje takie zmiany w prawie, dzięki którym organizacje producentów mleka będą mogły negocjować z mleczarniami warunki umów tj.: cenę skupu mleka oraz wysokość dostawy wyrażona w procentach produkcji mleka w UE,

– roli organizacji międzybranżowych na rynku mleka; grupa ekspertów zaproponowała sprawdzenie możliwości adaptacji do rynku mleka przepisów obowiązujących na rynku owoców i warzyw w zakresie organizacji międzybranżowych; szczegółowo dotyczy to art. 123 Rozporządzenia Rady (WE) nr 1234/2007 *ustanawiającego wspólną organizację rynków rolnych oraz przepisów szczegółowych dotyczących niektórych produktów rolnych* („rozporządzenie *o jednolitej wspólnej organizacji rynku*") z 22 października 2007 r.,
– przejrzystości łańcucha dostaw; rozwijanie Europejskiego Narzędzia Monitorowania Cen Żywności oraz wskazanie możliwości zwiększenia ilości informacji o rynku mleka na zasadzie przekazywania dodatkowych danych pomiędzy krajowymi urzędami statystycznymi a Eurostatem,
– instrumentów rynkowych oraz kontraktów terminowych typu *futures*; wdrożenie po 2013 r. nowych instrumentów, które zapobiegałyby wahaniom dochodów rolniczych, spełniających jednocześnie wymogi, które będą mieścić się w kategorii „*green box*" ustalonej przez Światową Organizację Handlu (WTO); ponadto, grupa ekspertów sugeruje, aby poprzez programy szkoleniowe zwiększyć dostęp do rynków terminowych, jako narzędzia uzupełniającego w zakresie ustabilizowania dochodów producentów mleka,
– norm handlowych i wskazania miejsca produkcji podstawowych produktów mlecznych; celem tego działania jest zapewnienie odróżnienia nieoryginalnych produktów mlecznych i niedopuszczenie do wykorzystywania przez nich nazw i określeń zarezerwowanych dla produktów właściwych (właściwe etykietowanie produktów),
– badań i innowacji; grupa ekspertów poleciła opracowanie priorytetów w zakresie badań dla rynku mleczarskiego, co ma skutkować większą efektywnością wykorzystania krajowych i wspólnotowych programów badawczych.

Celem artykułu było określenie zmian mogących zajść na rynku mleka i przetworów mlecznych do 2020 r. w warunkach zniesienia kwotowania produkcji mleka. Wskazywane przewidywania pozwolą także na reagowanie producentów mleka na sytuację, która może nastąpić po likwidacji systemu kwot mlecznych, co przyczyni się do podjęcia racjonalnych decyzji związanych z zarządzaniem gospodarstwem.

Materiał i metodyka

W 2009 r. Instytut Perspektywicznych Studiów Technologicznych w Sewilli wchodzący w skład Wspólnego Centrum Badawczego Komisji Europejskiej przedstawił trzy opracowania dotyczące wpływu likwidacji systemu kwotowania produkcji mleka na rynek mleka i produktów mleczarskich. Badania były przeprowadzone w oparciu o trzy różne modele: *Common Agricultural Policy Regionalised Impact* (CAPRI), *Common Agricultural Policy Simulation* (CAPSIM) i *Agricultural Member States Modelling Consortium* (AGMEMOD). Wykorzystano w nich metodę scenariuszową zakładającą wielowariantowość możliwych zdarzeń mogących zajść na rynku mleka i przetworów mlecznych w końcowym okresie obowiązywania kwot mlecznych – 2014 r. oraz do 2020 r. We wszystkich modelach za podstawę odniesienia przyjmowano scenariusz bazowy, charakteryzujący się identycznymi regulacjami rynku mleka, jak w roku wyjściowym analiz, kiedy to system limitowania produkcji nadal obowiązuje, a zmieniałyby się uwarunkowania makroekonomiczne.

Przedstawione w opracowaniu analizy porównawcze pomiędzy wynikami uzyskiwanymi w poszczególnych modelach były oparte tylko o wybrane scenariusze likwidacji kwot mlecznych. Przy wyborze kierowano się założeniami poszczególnych scenariuszy, które najbardziej odpowiadały decyzjom podjętym przez Komisję Europejską *w sprawie zmian na rynku mleka i przetworów mlecznych po 2008 r.*

Scenariusz Baz jest scenariuszem, w którym zachowano wszystkie instrumenty regulacji rynku mleka z 2007 r. i stanowi punkt odniesienia do przeprowadzenia analiz. Natomiast scenariusze QA, M1, S1 są scenariuszami, w których założono zniesienie limitowania produkcji mleka. Należy przy tym zaznaczyć, że wyniki otrzymane we wszystkich scenariuszach odzwierciedlają wartość danej wielkości w 2020 r.

Szczególną uwagę w przeprowadzonych analizach poświęcono krajom będącym największymi producentami mleka w Unii Europejskich, tj. Niemcom, Francji, Wielkiej Brytanii, Włochom, Polsce i Holandii.

Wyniki badań

Produkcja mleka surowego w Unii Europejskiej (dane zagregowane dla 27 krajów) w latach 2002-2009 kształtowała się w granicach od 145-150 mln t, a prognoza sporządzona w styczniu 2011 r. przez Dyrekcję Generalną ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich Komisji Europejskiej (DG AGRI) zakłada jej wzrost do 2020 r. do poziomu 154 mln t (rys. 1). W 2020 r. przewiduje się spadek pogłowia krów mlecznych Unii Europejskiej o 18% w porównaniu ze stanem w 2000 r. Wynika to głównie z rosnącej wydajności mlecznej od krowy, gdzie zakłada się, że jej średni poziom wynoszący w 2000 r. 5600 kg zwiększy się do około 7000 kg w 2020 r.

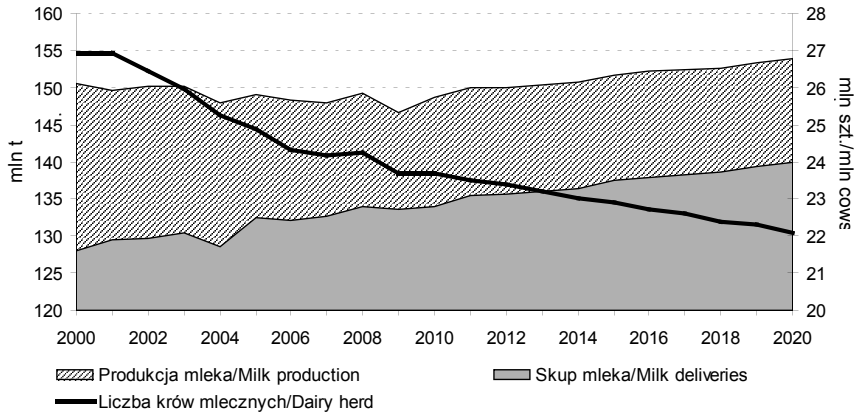

Rysunek 1. Produkcja i skup mleka surowego oraz liczba krów w Unii Europejskiej wraz z prognozą do 2020 r.
Figure 1. Production, deliveries and UE dairy herd with perspectives to 2020
Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat, DG AGRI
Source: own study based on Eurostat, DG AGRI

Analiza wielkości produkcji mleka w 2020 r. wśród sześciu krajów będących największymi producentami tego surowca wskazuje na jej wyższy poziom (poza Wielką Brytanią) w scenariuszach zakładających zniesienie systemu kwotowania niż w momencie, kiedy ta regulacja rynkowa nadal by obowiązywała (tab. 1). Największym wzrostem produkcji mleka po likwidacji kwot mlecznych charakteryzuje się Holandia, a w zależności od zastosowanego modelu wielkość tego wzrostu wyniesie od 7,7 do 20,5%. Ponadto, znaczące zwiększenie produkcji, od 3 do 7% może wystąpić także w Niemczech i Polsce.

Tabela 1. Wielkość produkcji mleka surowego wśród największych krajów producentów w 2020 r.
Table 1. Milk production in largest countries producers in UE

Państwo/*Country*	**2005**	**2008**	**CAPRI_2020**		**CAPSIM_2020**		**AGMEMOD_2020**	
			baz./*baseline*	**QA**	**baz./*baseline***	**M1**	**baz./*baseline***	**S1**
	mln t		**mln t**	**%**	**mln t**	**%**	**mln t**	**%**
UE-15	121,4	120,3	124,0	4,7	126,4	3,4	123,9	5,5
UE-10	21,6	22,4	21,2	3,3	21,5	1,7	21,3	3,8
Niemcy/*DE*	27,8	29,0	29,3	7,0	30,5	3,0	29,1	6,3
Francja/*FR*	23,9	25,0	25,2	0,2	25,9	2,1	25,0	6,1
Wielka Brytania/*GB*	14,4	15,1	15,1	-5,7	15,1	-1,0	14,9	-0,9
Włochy/*IT*	10,3	11,0	11,3	2,2	11,6	2,7	11,5	6,0
Polska/*PL*	8,6	9,5	11,3	4,7	11,6	3,5	11,0	6,3
Holandia/*NL*	11,0	11,5	11,2	20,5	11,0	10,7	11,2	7,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie Regional economic... 2009a
Source: own study based on Regional economic... 2009a

Tabela 2. Cena skupu mleka surowego wśród największych krajów producentów w 2020 r.
Table 2. Milk prices in largest countries producers in UE

Państwo/*Country*	**2005**	**2009**	**CAPRI_2020**		**CAPSIM_2020**		**AGMEMOD_2020**	
			baz./ *baseline*	**QA**	**baz./ *baseline***	**M1**	**baz./*base-line***	**S1**
	€/100 kg			**%**	**€/100 kg**	**%**	**€/100 kg**	**%**
Niemcy/*DE*	28,6	23,7	31,3	-11,9	30,3	-6,4	31,8	-4,5
Francja/*FR*	30,6	29,9	30,0	-10,9	28,9	-6,7	32,8	-5,9
Wielka Brytania/*GB*	26,6	25,8	27,8	-4,7	29,6	-2,5	29,1	-7,6
Włochy/*IT*	33,8	30,6	36,9	-9,6	30,8	-8,7	37,7	-10,4
Polska/*PL*	24,9	22,2	21,3	-9,3	22,0	-10,8	28,8	-8,4
Holandia/*NL*	28,7	26,8	35,4	-12,7	32,4	-9,1	32,0	-9,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie DG AGRI 2009
Source: own study based on DG AGRI 2009

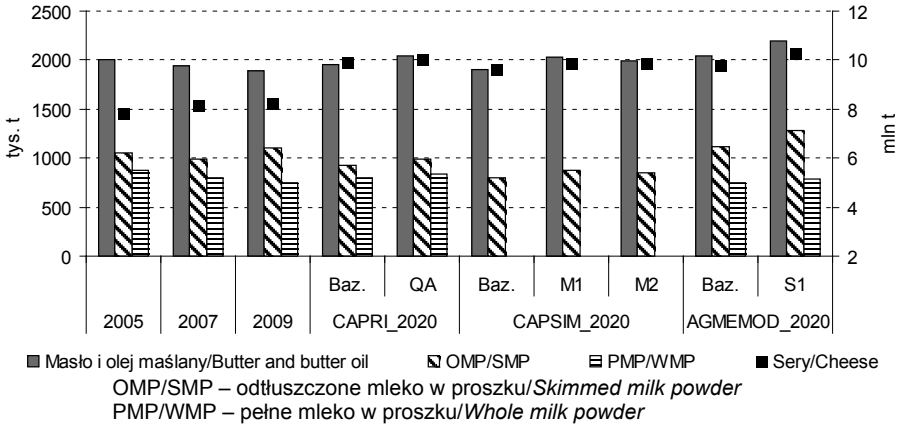

Rysunek 2. Prognozowana produkcja masła, odtłuszczonego i pełnego mleka w proszku oraz serów w Unii Europejskiej w 2020 r.
Figure 2. EU production perspectives: butter, skimmed milk powder, whole milk powder and cheese in 2020
Źródło: opracowanie własne na podstawie OECD, FAPRI 2009
Source: own study based on OECD, FAPRI 2009

We wszystkich rozpatrywanych krajach przewiduje się niższą cenę skupu mleka w momencie zniesienia kwot produkcyjnych (tab. 2). W modelu CAPRI zakłada się, że w większości analizowanych krajów cena skupu mleka w 2020 r. będzie niższa o 9-13% w stosunku do sytuacji, kiedy limitowanie zostałoby utrzymane. Wyniki przeprowadzonych badań pokazują także, że producenci w Polsce, Holandii i we Włoszech będą dotknięci najwyższymi spadkami cen skupu mleka.

Przedstawione prognozy odnoszące się do sytuacji, w której nastąpi zniesienie kwot mlecznych wykonane w modelach CAPRI i CAPSIM wskazują, że średnia cena skupu mleka w 2020 r. wyznaczona dla sześciu krajów dostarczających na rynek około 70% surowca, będzie kształtować się na poziomie około 27 euro/100 kg. Natomiast w modelu AGMEMOD osiągnie wartość 29 euro/100 kg i będzie niższa o około 7-10% w porównaniu z sytuacją, kiedy limitowanie produkcji byłoby utrzymane.

Po likwidacji kwot mlecznych w 2015 r. produkcja podstawowych przetworów mlecznych, tj. masła, odtłuszczonego i pełnego mleka w proszku a także serów, ulegnie zwiększeniu (rys. 2). Przewiduje się, że wolumen produkcji masła w 2020 r. będzie wyższy o 4-7% w porównaniu do sytuacji, kiedy limitowanie produkcji byłoby utrzymane. Wyniki symulacji przeprowadzonych w modelu AGMEMOD wskazują, na to, że w 2020 r. produkcja masła w Unii Europejskiej będzie wynosić 2,2 mln t, natomiast w pozostałych dwóch modelach jej wielkość będzie zbliżona do 2 mln t.

Na podstawie wyników badań otrzymanych w modelach CAPRI i CAPSIM można wskazać, że prognozowana wielkości produkcji odtłuszczonego mleka w proszku (OMP) w 2020 r. będzie kształtować się na niższym poziomie w porównaniu do 2005 r. i 2009 r. Sytuacja ta będzie miała miejsce bez względu na to, czy kwoty mleczne byłyby utrzymane, czy nastąpi ich zniesienie. Inne przewidywania mają miejsce, jeżeli analizie zostaną poddane wyniki otrzymane przy zastosowaniu modelu AGMEMOD. W scenariuszu zakładającym likwidację kwot mlecznych nastąpi zwiększenie wielkości produkcji OMP. W 2020 r. będzie ona wyższa o 16% w stosunku do 2009 r. Rozpatrując jednak różnice pomiędzy scenariuszami utrzymania i zniesienia kwotowania dla 2020 r., można zauważyć, że w scenariuszach, w których kwoty mleczne nie będą obowiązywać, produkcja OMP będzie większa o 6-14% w stosunku do sytuacji, kiedy byłyby one zachowane.

Wielkość produkcji pełnego mleka w proszku (PMP) w 2020 r. szacowana była w Instytucie Perspektywicznych Studiów Technologicznych z wykorzystaniem dwóch modeli, tj. CAPRI i AGMEMOD. Wyniki tych badań wskazują, na utrzymanie wielkości produkcji PMP w 2020 r. na poziomie z lat 2007-2009.

Na rynku serów przewiduje się zwiększenie ich produkcji. W 2020 r. będzie ona kształtować się na poziomie bliskim lub niewiele przekraczającym 10 mln t. W stosunku do 2009 r. oznacza to wzrost w granicach od 17-25%.

Podsumowanie

Zaprezentowane analizy wskazują na zmiany w wielkości produkcji mleka i przetworów mlecznych. Przewiduje się, że do 2020 r. liczba krów mlecznych Unii Europejskiej zmniejszy się do poziomu 22 mln szt., co w porównaniu z rokiem 2010 stanowi spadek rzędu 1,5 mln szt. Sytuacja ta będzie miała miejsce pomimo zakładanego wzrostu produkcji mleka po likwidacji limitów produkcyjnych mleka w 2015 r. Wraz ze spadkiem wielkości stada prognozuje się wzrost średniorocznej mleczności krów z 6200 do prawie 7000 kg. Wraz z rosnącą produkcją mleka zakłada się także wzrost produkcji przetworów mlecznych, tj. masła, odtłuszczonego i pełnego mleka w proszku oraz serów. Największy przyrost produkcji do 2020 r. przewiduje się w przypadku serów, gdzie ich produkcja zwiększy się o około 20% w stosunku do 2009 r. W sytuacji, kiedy kwoty mleczne ulegną likwidacji zakłada się wyższe przyrosty produkcji przetworów mlecznych niż w przypadku, kiedy zostałyby one utrzymane. Wspomnianemu wzrostowi produkcji towarzyszy spadek cen skupu mleka, który po zniesieniu limitów produkcyjnych może w ciągu kolejnych pięciu lat wynieść około 10% w stosunku do sytuacji, kiedy kwoty produkcyjne zostałyby zachowane.

Na szczególną uwagę zasługuje tutaj rozbieżność pomiędzy cenami skupu mleka w krajach „piętnastki" a prognozowanymi dla producentów polskich. W 2020 r. różnica pomiędzy ceną skupu mleka uzyskiwaną przez niemieckich i polskich producentów mleka może wynieść nawet 10 €/100 kg. Wskazuje to na utrzymanie obecnych rozbieżności pomiędzy cenami skupu w krajach „piętnastki" (UE-15) i w Polsce. Przy rosnących kosztach produkcji mleka i ich „wyrównywaniu" może stanowić to istotne zagrożenie dla utrzymania dochodów rolniczych producentów polskich na poziomie zapewniającym im sprostanie konkurencji.

Literatura

Bartova L., Fellmann T., M'barek R. 2009: Modelling and Analysis of the European Milk and Dairy Market. Joint Research Centre – Institute for Prospective Technological Studies. Office for Official Publications of the European Communities, EUR 23833 EN/1, Luksemburg.

Kasztelan P. 2009: System regulacji produkcji mleka w Polsce. *Roczn. Nauk Roln.,* seria *G*, t. 96, z. 1.

Kasztelan P. 2010: Rozwój gospodarstw mlecznych w warunkach kwotowania produkcji. *Roczn. Nauk Roln.,* seria G, t. 97, z. 1.

Malak-Rawlikowska A. 2005: Ekonomiczne i organizacyjne skutki wprowadzenia systemu regulacji produkcji mleka w wybranych krajach Unii Europejskiej i w Polsce. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.

Witzke P., Kempen M., Pérez Domínguez I., Jansson T., Sckokai P., Helming J., Heckelei T., Daniele Moro D., Tonini A., Fellmann T. 2009a: Regional Economic Analysis of Milk Quota Reform in the EU. Joint Research Centre – Institute for Prospective Technological Studies. Office for Official Publications of the European Communities EUR 23961 EN, Luksemburg.

Witzke P., Zintl A., Tonini A. 2009b: The Common Agricultural Policy SIMulation (CAPSIM) Model: Dairy Reform and Western Balkan Countries Accession Scenarios. Joint Research Centre – Institute for Prospective Technological Studies. Office for Official Publications of the European Communities, EUR 23951 EN, Luksemburg.

Summary

The Luxemburg Agreement on the Mid-Term-Review (MTR) established changes in milk and milk products market in EU. The main concerned an end of milk quota system. In this paper presents perspectives on milk and milk products market after quota abolition in 2015. The results for different scenario relate to 2020 both the quota will still binding (baseline scenario) and will be abolished in 2015 (scenario QA, M1, S1). The analyze shows growth of milk production and milk products: butter, skimmed milk or cheese when the quota will be abolished. All prospects appear decrease milk producer prices and remain the difference in price level within UE-15 and UE-10. For example Polish milk producers in 2020 will even gain 10 €/100 kg lower milk price than German farmers.

Adres do korespondencji:

dr Artur Wilczyński
Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
Katedra Zarządzania Przedsiębiorstwami
ul. K. Janickiego 31
71-270 Szczecin
tel. (91) 449 68 75
e-mail: artur.wilczynski@zut.edu.pl